

ТУРИСТИЧНИЙ СЕКТОР ЯК СКЛАДОВА СТРАТЕГІЇ СОЦІАЛЬНО - ЕКОНОМІЧНОГО ЗРОСТАННЯ РЕГІОНУ

Ключові слова: туристичний сектор, регіон, міжнародний туризм, сталий розвиток, стратегія соціально-економічного зростання регіону.

Постанова проблеми. Сталий розвиток визначено ООН як основний напрям розвитку людської цивілізації на XXI століття, альтернативи йому немає, бо інший шлях призведе на думку експертів ООН, до всесвітньої екологічної катастрофи. При цьому загальнолюдські цінності (демократія, права людини, рівність, справедливість, добробут тощо) залишаються незмінними. Умовою переходу до соціально-економічного зростання є структурна перебудова економіки на засадах інтеграції туристичної політики у регіональну стратегію економічних реформ.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми переходу до сталого розвитку, соціально-економічного зростання регіонів досліджували як вітчизняні, так і зарубіжні науковці. Вони знайшли відбиток у численних публікаціях таких авторів як В. М. Геєць, Б. В. Буркинський, Т. П. Галушкіна, В. Є. Реутов, М. А. Хвесик, Є. В. Хлобистов, Готтхард Бехманн та ін. [1-5]. Але повного комплексного дослідження механізму розвитку регіонального туристичного сектору в умовах самодостатнього економічного простіру та соціально-економічного зростання не містить жодна з українських публікацій. Крім того, процеси та тенденції у туристичній сфері регіонів розвиваються настільки швидко, що простежити їх достатньо повною мірою і відносно близькою перспективою не уявляється можливим.

Мета статті – запропонувати заходи щодо модернізації туристичного сектору як складової стратегії соціально-економічного зростання регіону.

Виклад основного матеріалу дослідження. Сучасні наукові погляди щодо проблем соціально-економічного зростання регіонів ґрунтуються на засадах парадигми сталого розвитку та формування самодостатнього економічного

простору. Як підкреслює Готтхард Бехманн, Концепцію сталого розвитку «можна реалізувати тільки крізь рефлектуючу діяльність, а не через якусь трансцендентальну ідею. Саме політиці належить впроваджувати нормативні ідеї, але при цьому вона повинна бути пов'язана з науковими підставами, наука сьогодні стає засобом і одночасно важливим компонентом сучасної політики, вирішальним для досягнення сталого розвитку суспільства» [5].

Метою переходу України до сталого розвитку є забезпечення високої якості життя нинішнього і майбутніх поколінь шляхом збалансованого соціально-економічного і екологічного розвитку, відтворення навколишнього природного середовища, раціонального використання природно-ресурсного потенціалу країни, забезпечення охорони здоров'я людини, її екологічної та соціальної захищеності. Досягнення цієї мети відповідає культурним і світоглядним цінностям українського народу, в історії та традиціях якого завжди було бережливе ставлення до землі, води, рослинного і тваринного світу, природи загалом [6]. Забезпечення високої якості життя населення України ґрунтується на притаманних державі геополітичних, географічних, демографічних, соціально-економічних та екологічних особливостях.

Формування та втілення в життя геоекономічної політики України відбувається в умовах поглиблення взаємозалежності країн, регіонів і субрегіональних економічних структур через інтенсифікацію товарної, фінансової, інвестиційної, валютної взаємодії. Хоча і в негативному плані, але дуже наочно це підтвердила остання світова фінансова криза. Напрямки економічних глобальних зрушень визначають країни-лідери за обсягами ВВП: США – 21%, країни ЄС – приблизно 12%, Японія – 8%, Китай – 7% (за прогнозами експертів у 2015 р. на США буде припадати 18%, країни ЄС – 16%, Японію – 7%, Китай – 10%). Таким чином, залишається існувати і навіть посилюється багатополюсність світової економічної системи, звідси, й передумови для проведення іншими країнами диференційної геоекономічної політики. Отже, багатовекторність як базова модель економічних взаємовідносин не є специфічним українським феноменом, хоча очевидно є і національна специфіка їх розвитку. *У цьому контексті важливими*

для України є такі фактори економічної інтеграції у межах СНД та євроінтеграції як енергетичний, геополітичний, міжнародного туризму.

Щорічно в світі відбувається близько 808 млн. поїздок, більше 52% з яких - у межах Європи, близько 60% усіх туристичних поїздок пов'язане з відпочинком. Частка туризму у світовому експорті товарів і послуг складає близько 13%, а в країнах ЄС - 14%, туризм формує 8% сукупного ВВП країн ЄС і забезпечує близько 11% економічного зростання [7]. Європейська інтеграція і членство в Європейському Союзі є стратегічною метою України, тому що це найкращий спосіб реалізації національних інтересів побудови економічної і демократичної держави, посилення позиції у світовій системі міжнародних відносин. Для України європейська інтеграція - це шлях модернізації економіки, подолання технологічного занепаду, отримання іноземних інвестицій і нових технологій, створення нових робочих місць. Європейський ринок послужить поштовхом для підвищення якості та рівня виробленої продукції, що в свою чергу дозволить скласти гідну конкуренцію країнам світу. Україна – це країна з великим потенціалом і можливостями, але ні для кого не секрет, що її економічний стан залишає бажати кращого. Одним з факторів розвитку національної економіки України є туристичний бізнес. Це один з самих рентабельних видів економічної діяльності. У багатьох країнах він займає місце головного джерела прибутку. Динаміка національного ринку, дає зрозуміти, що кількість прибулих іноземних туристів не так вже і велике в порівнянні зі світовим туристопотоком. У 2012 році число міжнародних туристичних прибуттів досягло 1035 млрд. чоловік [8].

У 2011 році в Україні, за даними статистики, зареєстровано 21 млн іноземних прибуттів, із держав СНД- 63% та із держав ЄС - 33%. Внесок туристичного сектору у ВВП України складає близько 2%. Фахівцями World Travel & Tourism Council прогнозується 4% темп щорічного приросту внеску туристичного сектору у ВВП держави до 2022 р. В рамках підготовки до чемпіонату Європи з футболу 2012р., вагомими інвестиціями було спрямовано в інфраструктуру розвитку туризму: в транспорт (7600 млн долл. США), готельну індустрію (3,2 млрд долл. США) та в розвиток спорту (1,1 млрд долл.США) [9]. Але, стан туристично-рекреаційної інфраструктури

Причорноморських регіонів, у т.ч. Одеської області ще не відповідає сучасним вимогам міжнародних стандартів туристичних послуг.

Для подальшого впровадження системних регіональних реформ у сфері туризму та рекреації, треба звернути увагу на результати регіонального рейтингу економічного виміру за 2010р, які розроблені Інститутом прикладного системного аналізу Національної академії наук України. Так, Одеська область посідає у регіональному рейтингу економічного виміру за 2010р. - 6 місце, високе місце за ступенем гармонізації – 5 позиція. Ще вище, адміністративно-територіальна одиниця розміщена за індексом сталого розвитку – 4 позиція, що свідчить про належний рівень збалансованості всіх трьох вимірів сталого розвитку. Стосовно категорій політики відзначаються високі місця у рейтингу: «Підприємницька діяльність» – 3 позиція; «Ринок праці» – 5, «Базові потреби» – 6, «Інноваційно-інвестиційні можливості» – 8. У п'ятірку кращих входять такі параметри, як введення в експлуатацію житла (3 місце), діяльність підприємств сфери послуг (2 місце), малий бізнес (дві складові мають 4 позицію), оборот роздрібної торгівлі, витрати населення, подача заявок на видачу охоронних документів. Одеський регіон має відносно високі інвестиційні можливості та інвестиційну привабливість, існує розвинута інфраструктура, яка функціонує у сфері морських перевезень. В той же час, Одеська область займає одну з середніх позицій рейтингу регіонів України за екологічним виміром, а саме 14 місце, на відміну від 25 місця у дослідженні 2009 р., змінивши групу з низькою екологічною сталістю на групу з середніми значеннями індексу екологічного виміру, зокрема через покращення значення категорії політики «Регіональне екологічне керування». Регіон має одні з найгірших показники в Україні, пов'язані з атмосферним повітрям (за вмістом формальдегіду особливо), найбільшу частку території під твердими побутовими відходами, забрудненість водних об'єктів регіону нітратами. Більша частина параметрів, які характеризують область, мають значення нижчі за середні серед оцінюваних регіонів. Хоча не можна не відзначити намагання області стосовно до зменшення забрудненості повітря і в сфері лісопоновлення. Одеська область входить до груп з високими (критичними) значеннями індикаторів усіх розглядуваних загроз. Серед найбільш вагових факторів, які спричинили таку позицію регіону є висока

сумарна забрудненість атмосферного повітря, значні підтоплені території та розповсюдженість активних зсувних процесів, значний відсоток сільгоспугідь у території (близько 80 %). Одеська область займає 8 місце у рейтингу за соціально-інституціональним виміром. Це зумовлено потраплянням області в першу десятку рейтингу за такими категоріями політики як «Суспільство, засноване на знаннях», «Розвиток людського потенціалу», «Якість життя», відповідно займаючи 8, 9 та 5 місця. Відповідно, за категорією політики «Інституціональний розвиток» область зайняла 14 місце, зокрема, це пояснюється пасивністю населення щодо участі у політичних та громадських організаціях [10].

Отже, узагальнюючи все вищезазначене, з метою подолання негативних явищ, подальшої модернізації туристичної та рекреаційно-курортної галузі, переходу до соціально-економічного зростання регіону, можна рекомендувати регіональним органам державної влади в Одеській області, доповнити програмні заходи за наступними напрямками:

1 блок (нормативно-правове забезпечення):

- ініціювання створення законодавчих засад для «зеленої» індустріалізації розвитку рекреації та туризму на регіональному та національному рівні;

- впровадження дієвої управлінської вертикалі органів виконавчої влади в галузі рекреації та туризму, формування якої необхідно здійснювати з урахуванням рекреаційно-туристичного та курортного потенціалу регіону та його використання, популярності регіонального рекреаційно-туристичного продукту на внутрішньому та міжнародному ринках туристичних послуг тощо;

- визначення та затвердження на законодавчому рівні єдиних екологічних стандартів провадження діяльності на ринку рекреаційно-туристичних послуг для тих його учасників, що здійснюють та/або забезпечують туристичну діяльність - (туроператор, турагент, суб'єкти господарювання, що надають послуги з тимчасового розміщення (проживання), харчування, екскурсійних, розважальних, інших туристичних послуг, агентств по продажу проїзних документів тощо), в незалежності від вибраної цим суб'єктом організаційно-правової форми діяльності;

2 блок (інвестиційне забезпечення):

- підвищення інвестиційної привабливості сфери туризму шляхом резервування відповідних земельних ділянок на землях оздоровчого та рекреаційного призначення, створення спеціальних економічних зон у провідних туристичних центрах області, активізації підприємницької ініціативи суб'єктів господарювання галузі тощо;

- дотримання принципів паритетності та пропорційності при формуванні фінансового забезпечення, що передбачає доцільність залучення коштів обласного бюджету лише на реалізацію тих заходів обласної та місцевих програм, цільове фінансування яких передбачено у місцевих бюджетах;

- забезпечення умов для створення у перспективі спеціальної мережі комерційних, банківських структур для фінансування малих підприємств, що надають рекреаційно-туристичні і санаторно-курортні послуги;

3 блок (організаційне забезпечення):

- реструктуризація галузі з урахуванням світових тенденцій розвитку рекреаційно-туристичної, готельної та курортної сфери, впровадження сучасних методик моніторингу попиту на внутрішньому і міжнародному ринку туристичних послуг, раціонального використання та збереження природних лікувальних ресурсів, наявних рекреаційно-туристичних та трудових ресурсів, національних традицій тощо;

- створення сприятливих умов для будівництва сучасних об'єктів рекреаційно-туристичного призначення та інфраструктури туризму, поновлення та реконструкції існуючої матеріально-технічної бази, розбудова туристичної інфраструктури за напрямками національної мережі міжнародних транспортних коридорів та основних транспортних магістралей, що пролягають на території області тощо;

- формування регіональних кластерних форм розвитку підприємницької діяльності в рекреаційно-туристичній сфері, де склалися природні та соціально-економічні передумови для подальшої реструктуризації традиційних форм освоєння територій і які, з точки зору економічного розвитку, належать до категорії депресивних;

- впровадження дієвого механізму залучення місцевих бюджетних, трудових та матеріальних ресурсів у розвиток галузі;

- активізація роботи щодо просування регіонального туристично-рекреаційного продукту на внутрішньому і міжнародному ринках туристичних послуг, інтеграції регіональної туристичної системи туризму в загальнонаціональні та міжнародні структури;

4 блок (науковий супровід та кадрове забезпечення):

- вдосконалення системи підготовки та перепідготовки кадрів для потреб галузі – вирішення питання щодо підготовки (перепідготовки) фахівців туристичного супроводу (екскурсоводи, гіді-перекладачі, спортивні інструктори тощо) у вищих навчальних закладах для фахівців певної кваліфікації, які мають базову вищу освіту, з видачею відповідного свідоцтва (диплому) єдиного державного зразка;

- реалізація наукового супроводу щодо економічної та соціальної ефективності дії чинного законодавства України, регламентуючого діяльність в рекреаційно-туристичній та курортній сфері.

Виходячи з мети стратегії Одеського регіону на 2011-2015 р.р., яка полягає у концентрації ресурсів для активізації підприємницької діяльності, спрямованої на модернізацію економіки та забезпечення її зростання, передбачається пріоритетна підтримка інвестиційних програм і проектів в сфері індустріалізації рекреації та туризму, у тому числі:

- створення на березі ріки Дунай (близько м. Вилкове), на території 1,8 га сучасного туристичного комплексу на 140 комфортабельних місць розміщення з човною станцією і іншими профільними інфраструктурними елементами. Вартість інвестиційного проекту складає: 1 млн. 100 тис. дол. США;

- будівництво багатофункціонального морського водно-спортивного тематичного парку на базі яхт-клубу "Luxury Spaces" (пгт. Грибівка, Овідіопольський район). На території вже побудовано котеджне містечко з 489 котеджами та яхт-клуб на 325 швартовочних місць. Вартість інвестиційного проекту складає: 300 млн. дол. США.

Таким чином, реалізація заходів стратегії на основі державно-приватного партнерства повинна забезпечити створення сприятливих умов для підвищення ефективності інвестиційного процесу в сфері рекреації та туризму. Очікувана динаміка основних цільових індикаторів соціально-економічного зростання регіону на кінець 2020 року (відносно рівня 2011 року) наведено нами на рис. 1. Базовою умовою покращення економічної та соціальної ситуації стане суттєвий приток інвестицій (щорічне збільшення очікується на рівні 6-8%). Як очікується, за десять років інвестиції в основний капітал зростуть на 50-55%. Стратегічно орієнтовані інвестиції сприятимуть вдосконаленню структури економіки Одеської області, її конкурентоспроможності за рахунок суттєвої диверсифікації, ефективності, інноваційності, екологізації, а також підвищенню якості господарювання. До кінця 2020 року (у порівнянні з 2011р.) валовий регіональний продукт збільшиться на 45-51%. Щорічне зростання валового регіонального продукту очікується на рівні 5-6%. Це стане передумовою для пропорційного збільшення доходів місцевих бюджетів та дозволить спрямувати значні кошти на вирішення поточних проблем регіону, інвестування економічних та соціальних програм розвитку області [11].

* – відсоткових пунктів

Рис. 1. Очікувані темпи приросту цільових індикаторів розвитку Одеського регіону у 2020 р. [11]

Висновок. Таким чином, сценарій розвитку сектору туризму, що передбачає реалізація «Стратегії економічного та соціального розвитку Одеської області до 2020 року», «Програми розвитку туристично-рекреаційної галузі Одеської області на 2011-2015 роки» повинен базуватися на ефективному використанні потенціалу

регіону. Стратегія соціально-економічного розвитку сектору туризму регіону розглядається нами як динамічний елемент державного регулювання за критерієм націленості на якісні зміни. У такому розумінні стратегія розвитку країни та регіонів не повинна включати процеси, спрямовані на забезпечення поточного виробництва благ для задоволення вже сформованої структури попиту, щодо якої ставиться завдання підтримки його насиченості. Стратегія визначає механізми, за допомогою яких у господарюючих суб'єктів туризму формуються параметри вибору на користь більш досконалих відтворювальних процесів у країні. Стратегія соціально-економічного розвитку регіону повинна ґрунтуватися на дії механізмів відкритого типу, в результаті дії яких виникає відмінне від вихідного економічне явище.

Література

1. Новий курс: реформи в Україні. 2010–2015. Національна доповідь / за заг. ред. В. М. Гейця [та ін.]. – К.: НВЦ НБУВ, 2010. – 232 с.
2. Зелена стратегія регіону: монографія / [Б.В.Буркинський, Т.П.Галушкіна, В.Є.Реутов, С.К.Харічков, С.Г.Нездоймінов та ін.]; за наук. ред. акад. НАН України, д.е.н., проф. Б.В.Буркинського, д.е.н., проф. Т.П.Галушкіної. - Одеса: ІПРЕЕД НАН України. - Саки: ПП «Фенікс», 2011. – 448с.
3. Хвесик М. А. Управління розвитком національної економіки в контексті дії глобальних процесів. / М. А. Хвесик, А. М. Сундук // Економіка України. – 2013 р. – № 3. – С. 4-16.
4. Сталий розвиток та екологічна безпека суспільства: теорія, методологія, практика: / [Н.М.Андрєєва, О.М.Алимов, В.В.Сабадаш та ін.]; за наук. ред. д.е.н., проф. Є.В.Хлобистова. – ДУ «ІЕ ПСР НАН України», ІПРЕЕД НАН України, СумДУ, НД ІСРП.- Сімферополь: ІТ «АРИАЛ».- 2011. – 589с.
5. Современное общество: общество риска, информационное общество, общество знаний / Готтхард Бехманн; пер. с нем. А.Ю. Антоновского, Г.В. Гороховой, Д.В. Ефременко, В.В. Каганчук, С.В. Месяц. – М.: Логос, 2010. – 248 с.

6. Програма економічних реформ. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.president.gov.ua> (дата звернення: 20.04.2013).
7. Двоєзерська В. С. Тенденції державного регулювання розвитку туризму і діяльності курортів в Україні / В. С. Двоєзерська // Науково-виробничий журнал «Держава та регіони». Серія: Державне управління. – 2010 р. – №1. – С. 20-24
8. World Tourism Organization UNWTO [Електронний ресурс]. Режим доступу : <http://media.unwto.org/en/press-release/2013-01-28/international-tourismcontinue-robust-growth-2013> (дата звернення: 20.04.2013).
9. Україна. Туризм [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.east-invest.eu/en/Investment-Promotion/ukraine-2/UA-Tourism> (дата звернення: 20.04.2013).
10. Аналіз сталого розвитку регіонів України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://wdc.org.ua/uk/sustainable-development> (дата звернення: 20.09.2012).
11. Стратегія економічного і соціального розвитку Одеської області до 2020 года. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://oda.odessa.gov.ua/en/> (дата звернення: 15.05.2013).

Резюме. У статті визначені методологічні засади та напрямки структурної перебудови економіки на засадах інтеграції туристичної політики у регіональну стратегію економічних реформ, передумови модернізації туристичного сектору як складової соціально-економічного зростання регіону. Досліджено стан розвитку національного сектору туризму. Запропановано доповнити стратегію соціально-економічного розвитку регіону заходами щодо індустріалізації розвитку рекреації та туризму.

Резюме. В статье определены методологические основы и направления структурной перестройки экономики на основе интеграции туристической политики в региональную стратегию экономических реформ, предпосылки модернизации туристического сектора как составляющей социально-экономического роста

региона. Исследовано состояние развития национального сектора туризма. Предложено дополнить стратегию социально-экономического развития региона мероприятиями по индустриализации развития рекреации и туризма.

Summary. The paper defines the methodological bases and the direction of economic restructuring on the basis of integration of tourism policy in the regional strategy of economic reforms, the modernization of the tourism sector premises as part of the socio-economic growth of the region. The state of development of the national tourism sector. Proposed to complement the strategy for socio-economic development activities for the industrialization development of recreation and tourism.